

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	13
Εισαγωγή	15

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΙΜΕΝΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

 Ποιοτικές προσεγγίσεις στην κοινωνική έρευνα: Το φιλοσοφικό πλαίσιο και τα είδη της ποιοτικής έρευνας ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ ΛΟΥΣΗ	19
 Κόσμοι, αφηγήσεις και γνώση. Κριτική των θετικιστικών και μετανεωτεριστικών προσεγγίσεων στη μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας ΓΚΟΤΟΒΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	34
 Η γενίκευση ως απώτατος σκοπός της επιστήμης και η συμβολή των ποιοτικών και των ποσοτικών μεθόδων στην επίτευξή του ΚΕΛΠΑΝΙΔΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ	49
 Η συγκριτική έρευνα στην εκπαίδευση την εποχή της παγκοσμιοποίησης: Παραδοχές, προβλήματα, προτεραιότητες ΚΛΗΡΙΔΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	67
 Η μελέτη περιπτώσεων στην εκπαιδευτική έρευνα: Κύρια χαρακτηριστικά και ενδεικτικά παραδείγματα ΞΩΧΕΛΛΗΣ Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	108
 Το κανονιστικό στοιχείο και η φιλοσοφική έρευνα στην εκπαίδευση ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΑΡΙΑΝΝΑ	123

■	Η κρίση της ηθικής στην έρευνα ΠΕΤΡΟΥ ΑΛΕΞΙΟΣ	140
■	Το ποσοτικό και ποιοτικό παράδειγμα έρευνας: Από τη συναίνεση στη συναίρεση; ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ Ε. ΙΩΑΝΝΗΣ	163
■	Η ποιοτική έρευνα και η επιστημονική αξία της παραγόμενης γνώσης στις Κοινωνικές και στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες ΠΥΡΓΙΩΤΑΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ - Λ. ΣΥΜΕΟΥ	193
■	Η έρευνα και η μελέτη περιπτώσεων στην ειδική εκπαίδευση: Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και πρακτικές ΣΤΑΣΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ	227
■	Διερευνώντας αιτιώδεις σχέσεις σε πειραματικές και μη πειραματικές έρευνες: Μια σύντομη επισκόπηση ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ Γ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ & ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ	253
■	Έρευνα και Ηθική ΠΑΛΗΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ	278

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΕΝΑ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

■	Αξιολόγηση δεξιοτήτων αυτο-ρύθμισης της μάθησης: Η Κλίμακα Παρατήρησης της Στρατηγικής Συμπεριφοράς των μαθητών κατά τη λύση προβλημάτων ΔΕΡΜΙΤΖΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ	299
■	Τεχνολογία των Ψηφιακών Παιχνιδιών: Νέα Μέσα, Φαντασία & Σώμα ΚΟΝΤΟΠΟΔΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ-ΝΙΝΟ ΦΕΡΡΙΝ	318

■	Η Έρευνα Δράσης ως εκπαιδευτική διαδικασία ανάπτυξης εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων ΚΟΥΤΣΕΛΙΝΗ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ ΜΑΙΡΗ	342
■	Χρησιμοποιώντας την κοινωνικοψυχολογική ανάλυση λόγου στην έρευνα των σχολικών βιβλίων ιστορίας ως κειμένων συλλογικής ταυτότητας, μνήμης και γνώσης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ ΕΥΘΑΛΙΑ	352
■	Χρησιμοποιώντας λογισμικό ανάλυσης στην ποιοτική έρευνα: Τα συν,τα πλην και τα λοιπά ΜΑΥΡΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ & ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΛΕΝΗ	369
■	Ανάλυση Περιεχομένου: διαδικασία και μοντέλα ανάλυσης ΜΠΟΝΙΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ	395
■	Εφαρμογές πειραματικών σχεδιασμών μεγάλης κλίμακας στην εκπαιδευτική έρευνα ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ	416
■	Προς ένα ισόρροπο ολισμό ποσοτικής και ποιοτικής κοινωνικής έρευνας σε έρευνες μεγάλης κλίμακας: Η περίπτωση της μεθοδολογικής στρατηγικής της έρευνας «Βαρόμετρο Απόντων: Οι Neets» ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ-ΚΥΡΙΔΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ-ΠΑΠΑΡΓΥΡΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ	431
■	Εμπόδια στην ποιότητα της εκπαιδευτικής έρευνας: Προβληματισμοί και εισηγήσεις ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΛΕΝΑ	465
■	Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες ΤΣΙΩΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	473
	Βιογραφικά συγγραφέων	499

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

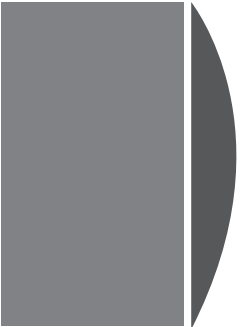
Κάθε τι σε αυτόν τον κόσμο έχει την ιστορία του. Έτσι και το βιβλίο τούτο. Ξεκίνησε από την αγωνία μου να δω τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και κυρίως τους υποψήφιους διδάκτορες, για τους οποίους είχα την ευθύνη των σπουδών τους στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο της Κύπρου, να ωριμάζουν επιστημονικά και να είναι σε θέση να αναλαμβάνουν μια εκπαιδευτική έρευνα, υπό την καθοδήγηση βεβαίως του επιβλέποντος καθηγητή τους. Την αγωνία αυτή μοιραζόμουν συχνά περπατώντας τους δρόμους της Λευκωσίας με έναν υπέροχο φίλο και καλό συνάδελφο, το Χρήστο Θεοφιλίδη, που είχε και αυτός την αντίστοιχη ευθύνη σε άλλο Πανεπιστήμιο. Συχνά κάναμε συνδαιτυμόνα αυτής της κοινής μας λαχτάρας το Νέστορα της συντροφιάς, τον εκλεκτό συνάδελφο και φίλο Π. Δ. Ξωχέλλη. Έτσι, χωρίς να καταλάβομε καλά-καλά πώς, οδηγηθήκαμε από κοινού στη διοργάνωση μιας ημι-ημερίδας, με πέντε έξι εισηγήσεις, με πολύ προβληματισμό και μακρά ανταλλαγή απόψεων, σε ένα κατάμεστο αμφιθέατρο πλημμυρισμένο από μεταπτυχιακούς φοιτητές, υποψήφιους διδάκτορες και πολλούς συναδέλφους όλων σχεδόν των Πανεπιστημίων της Κύπρου, δημόσιων και ιδιωτικών.

Η πρότασή μου να εμπλουτίσουμε τις λίγες αυτές διαλέξεις και με άλλα ακόμη κείμενα από αξιόλογους συναδέλφους της Ελλάδας και να προβούμε στην έκδοση ενός μικρού τόμου, ήταν επίσης σαν να έβγαине από τη σκέψη όλων μας και δεν άργησε να γίνει πράξη. Έτσι σε μια προγενέστερή του μορφή ο τόμος αυτός εκδόθηκε στην Κύπρο από το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Σήμερα, που δυστυχώς ο έτερος των επιμελητών Χρήστος Θεοφιλίδης δεν είναι πια στη ζωή, ο παρόν τόμος, εμπλουτισμένος με πολλές ακόμη συμβολές εκλεκτών συναδέλφων από τα ελληνικά κυρίως Πανεπιστήμια τίθεται στη διάθεση των ενδιαφερομένων από τις εκδόσεις «ΠΕΔΙΟ». Τα πρώτα εκείνα κείμενα συμπεριλαμβάνονται επίσης στον παρόντα τόμο, με την ευγενή συγκατάθεση του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, προς το οποίο και εκφράζομε τις ευχαριστίες μας.

Κλείνοντας τον σύντομο αυτόν πρόλογο θεωρώ χρέος μου να ευχαριστήσω και εκ μέρους του εκλιπόντος συναδέλφου, πρώτα-πρώτα τον καθηγητή Π.Δ. Ξωχέλλη για όλη την συμπαράσταση και τη βοήθειά του. Κάθε του συμβουλή ήταν για μένα και το Χρήστο πολύτιμη. Θεωρώ επίσης χρέος να ευχαριστήσω όλους τους εκλεκτούς συναδέλφους από την Κύ-

προ και την Ελλάδα που έσπευσαν με πολλή προθυμία και εντελώς ανιδιοτελώς να καταθέσουν τη συμβολή τους στον τόμο αυτόν. Είμαι ευγνώμων στους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τους υποψήφιους διδάκτορες του Πανεπιστημίου Κύπρου και του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου (Κύπρου) για την αγάπη με την οποία υποδέχτηκαν το μάθημά μου, για το ενδιαφέρον και την προσοχή που επέδειξαν σ' αυτό. Οι επισημάνσεις, οι απορίες και οι συχνές επιφυλάξεις ή οι αντιρρήσεις τους υπήρξαν για μένα πάντα πηγή έμπνευσης και αναστοχασμού. Τους ευχαριστώ. Ευχαριστώ επίσης τη σύζυγό μου Χρυσή Παπαβασιλείου-Πυργιωτάκη για όλη τη συμπαράσταση και τη βοήθειά της, όχι μόνο σε τούτο το βιβλίο, αλλιά σε όλη την ακαδημαϊκή μου πορεία. Η συμβολή της μεταπτυχιακής μας φοιτήτριας Χαράς Τριταίου λίγο πριν το βιβλίο φύγει για το τυπογραφείο ήταν πολύ σημαντική. Την ευχαριστώ.

Λευκωσία, Μάρτιος 2015

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαιδευτική και η κοινωνική έρευνα γενικότερα δεν μπορούν να περιμένουν. Η κοινωνία, εξελίσσεται, αλληλάζει και μεταβάλλεται. Και σ' αυτόν τον συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, με τις συχνές αναδιατάξεις των πληθυσμών, μόνη σταθερά παραμένει η ρευστότης. Ως εκ τούτου η εκπαίδευση, και κάθε κοινωνικός θεσμός, είναι αναγκασμένος να παρακολουθεί τις εξελίξεις και τους διαρκείς μετασχηματισμούς και να δρα έγκαιρα και κρίσιμα. Και οι παρεμβάσεις αυτές δεν μπορούν να στηρίζονται σε καταστάσεις και δεδομένα του κόσμου της σταθερότητας, που βαθμιαία απέρχεται. Ο κόσμος της ρευστότητας απαιτεί διαρκή εγρήγορση και αδιάκοπη έρευνα, αφού τα προβλήματα που εμφανίζονται είναι συνήθως νέα και δεν υπάρχουν γι' αυτά λύσεις ιστορικά επιβεβαιωμένες. Αλλά και όταν ακόμα εμφανίζονται παλαιά προβλήματα οι παλαιές λύσεις δεν αποδίδουν στο νέο πλαίσιο του μεταβαλλόμενου κόσμου.

Απαιτείται λοιπόν διαρκής και μελετημένη επιστημονική διαπίστωση των προβλημάτων, για να μπορέσει να υπάρξει επιμελημένη αναζήτηση των προτάσεων για την επίλυσή τους. Τούτο με τη σειρά του προϋποθέτει συνεχή επαγρύπνηση και συστηματική εκπαιδευτική και κοινωνική έρευνα με μεθόδους προσαρμοσμένες στον κόσμο και τα προβλήματα που πρόκειται να ερευνηθούν. Η πολυπλοκότητα και η συνθετικότητα των προβλημάτων απαιτεί μεγάλη ερευνητική ευελιξία, η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει ισχυρό μεθοδολογικό εξοπλισμό. Και επ' αυτού δεν εννοούμε την εξοικείωση του ερευνητή με την τεχνολογία της έρευνας. Τούτη είναι στοιχειωδώς αναγκαία, αλλά δεν επαρκεί. Χρειάζεται πέραν τούτου μια ευρύτατη επιστημολογική ευχέρεια που θα επιτρέπει άνεση και ευελιξία, στις δυνατότητες προσαρμογής και αναπροσαρμογής της μεθοδολογίας στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της έρευνας.

Στην ελληνική και την κυπριακή πραγματικότητα η βιβλιογραφία γύρω από την μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας ήταν μέχρι πρότινος πενιχρή. Ότι υπήρχε αφορούσε κατά κανόνα στην ποσοτική έρευνα και ήταν κυρίως εγχειρίδια στατιστικής. Ωστόσο κατά τα τελευταία (δέκα και πλέον) χρόνια η σχετική βιβλιογραφία εμπλουτίζεται όλο και περισσότερο και μάλιστα με συγγράμματα και συλλογικούς τόμους που αφορούν στην ποι-

οτική έρευνα, κάτι που απουσίαζε εντελώς. Πολλά από τα βιβλία και τις μελέτες αυτές αποτελούν συμβολές Ελλήνων συγγραφέων, τα περισσότερα όμως είναι μεταφράσεις ξένων συγγραμμάτων και μελετών. Σήμερα προστίθεται ένας ακόμη τόμος στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία, γραμμένος από Έλληνες επιστήμονες.

Ο τόμος αυτός περιλαμβάνει 22 εργασίες συνολικά, από συναδέλφους της Κύπρου και της Ελλάδας, οι οποίες κινούνται σε ένα μεγάλο εύρος θεμάτων και προβληματισμού. Υπάρχουν έτσι συμβολές που αναφέρονται σε ευρύτερες ή εξειδικευμένες θεματικές περιοχές θεωρητικού προβληματισμού, καθώς επίσης και συμβολές που αναφέρονται σε θέματα εντελώς εξειδικευμένα, π.χ. αυτορρύθμιση της μάθησης ή πολύ τεχνικά, όπως τεχνογραφία ψηφιακών συστημάτων. Μοιλονότι τα όρια μεταξύ θεωρητικού προβληματισμού και εφαρμογής στην ερευνητική πράξη είναι πάντοτε πολύ ασαφή και εν πολλοίς επικαλυπτόμενα -πράγμα που ισχύει απολύτως και για τα κείμενα του παρόντος τόμου- επιχειρήσαμε για λόγους καθαρά πρακτικούς να προβούμε στη διάκριση δύο ευρύτερων περιοχών. Στην πρώτη ταξινομήθηκαν οι εργασίες που διακρίνονται περισσότερο από έναν θεωρητικο-φιλοσοφικό προσανατολισμό ως προς την επιστημολογία και την μεθοδολογία της έρευνας και στη δεύτερη οι εργασίες που φαίνονται περισσότερο προσανατολισμένες στο πεδίο της πράξης. Μοιλονότι επίσης όλη τα κείμενα περιστρέφονται γύρω από τον ίδιο θεματικό πυρήνα και η ομαδοποίησή τους με βάση την εσωτερική του συνοχή δεν θα ήταν δύσκολη, προτιμήθηκε η αλφαβητική τους παράθεση μέσα σε κάθε ευρύτερη περιοχή, με βάση το επώνυμο του συγγραφέα, αντί της οποιασδήποτε θεματικής ή άλλης διάταξής τους μέσα στον τόμο.

Είναι αυτονόητο ότι οι επιστημολογικές θέσεις και οι μεθοδολογικές αντιλήψεις που διατυπώνονται στα κείμενα εκφράζουν τους συγγραφείς τους. Η δική μας μέριμνα περιορίστηκε στην προσπάθεια να εκφραστούν όσο το δυνατόν περισσότερες επιστημολογικές κατευθύνσεις και περισσότερες μεθοδολογικές αντιλήψεις. Αν τελικά ο σκοπός του τόμου αυτού επιτεύχθηκε, αυτό θα κριθεί από τους αναγνώστες. Εμείς, από τη δική μας πλευρά, ευχόμαστε ο τόμος αυτός να αποδείξει ότι άξιζε τον κόπο να εκδοθεί και να αποτελέσει μια έστω μικρή συμβολή προς τη διευκόλυνση και την προώθηση της έρευνας. Με αυτές τις σκέψεις οι επιμελητές του τόμου παραδίδουμε τα κείμενα αυτά στο φως της δημοσιότητας και ελπίζουμε να βρουν ανταπόκριση από το κοινό στο οποίο απευθύνονται.